

KONTSEK ANDRÁS Hamvas–Tamkó–Weöres

Tamkó Sirató Károly: *Táncoló hangcsoportok* című kiadatlan Weöres-paródiájának szellemi háttere

Weöres Sándor és Tamkó Sirató Károly egy költőgenerációhoz tartoztak, pályájukban és recepciójukban nagyon sok a hasonlóság, mégis kettőjük kapcsolatáról alig tudunk valamit. Érdeklődésük a keleti eszmék iránt éppúgy közismert, mint a kényszerpályán gyermekeknek írt verseik, valamint az is, hogy évekig csak az asztalfióknak írtak. Sajnálatos tény továbbá, hogy a hagyatékuk rendkívül hanyattatott sorsú, ami nagymértékben hátráltatja mindkettejük objektív filológiai recepcióját, mivel mindkettejüknél jobbára csak másodlagos forrásokra vagy szubjektív elemzésekre hagyatkozhatunk.

A harmincas évek avantgárdjaiból a negyvenes évek közepére kialakult irodalmi körök, Hamvas Béla, Várkonyi Nándor és Pán Imre vezetésével, a Lukács György-féle elnyomó hatalom főellenségeivé váltak, és nagyjából 1948-ra erőszakkal eltávolították őket a hivatalos kultúrából. Weöres Sándor és Tamkó Sirató Károly szintén ekkor kerültek ki a kulturális élet fősodrából, ahová lényegében már soha nem tudtak visszatérni, így a közönséggel később is csak a megjelent műveikkel tartották a kapcsolatot – Hamvas Béla késői művei csak egy generációval később posztumusz kiadásként kerülhettek az olvasóközönség elé. Természetesen a legelszántabb rajongók és tanítványok min-

dig megtalálták őket, viszont ahonnan a szálak indultak és visszafutottak, az Hamvas Béla személye volt, egészen a „mester” haláláig.

Joggal merül fel a kérdés, vajon milyen viszonyban lehetett Weöres Sándor Tamkó Sirató Károssal. Levelezésük nem maradt fent sem a Petőfi Irodalmi Múzeumban, sem az MTA Könyvtár Kézirattárában, sem pedig a Széchényi Könyvtár levéltárában. Weöres Sándorról tudható, hogy Hamvas Bélát mesterének tartotta, de az OSZK Kézirattára Hamvas-hagyatékában található levelezésük csak 1947-ig tart.¹ Ebben a hagyatékban találhatóak egy másik „Hamvas-tanítvány”, a rejtélyes Kiss József levelei, ami viszont bizonyítékként szolgál a Weöres-Tamkó–Hamvas-kapcsolat létezésére. Kiss József (Joseph Kissy, Bp. Csörsz út 51/b.) költő, műfordító, szanszkritológus 1950 végén kezdett levelezni² az akkor Szentendrén élő Hamvas Bélával, akit igen nagyra tartott, majd rövidesen össze is barátkoztak, amiről a levelek személyes hangvétele is tanúskodik. Kiss a leveleiben elsősorban a saját fordításairól és a készülő regényéről számol be Hamvasnak, illetve sokszor a tanácsát kéri. 1951. augusztus 15-én kelt levelében ezt írja az akkor már Inotára dolgozni járó Hamvasnak: „Nagyon-nagyon sajnálom, hogy Záhonyi Aladárral nem találkozhattam nálad, úgyszintén baráti körünk más tagjaival, mert már úgy szomjazom egy kis szellemi eledelre. Sirató címét kérem. Úgyszintén Weöresét is, akivel fordítás³ ügyben szeretnék találkozni.”

A kört egy 1946-os Várkonyi Nándorhoz írt Weöres-levél⁴ zárja be. Itt Weöres a következőket írja a *Sorsunk* című 1940 óta megjelenő s 1949-ben

- 1 *Weöres Sándor – egybegyűjtött levelek I–II.* (szerk.: Bata Imre – Nemeskéri Erika). Pesti Szalon Könyvkiadó, 1998. – A II. kötetben a Hamvas Bélához írt levelek szerkesztői kommentárja szerint Weöres és Hamvas „útjai elváltak 1949 után”. Noha levelezésük valóban nem maradt fent, a kortársaik (Tóth Gábor, Dúl Antal, László András) visszaemlékezései szerint később is tartották a kapcsolatot, csupán a szellemi diskurzust nem levelekben, hanem személyes beszélgetésekben folytatták – mivel mindketten Budapesten laktak. Az ötvenes évek első felének a nehézségei kétségtelenül megviselték a barátságukat: Weöresék – a tiltólistára kerülésük miatt – szűkös körülmények között éltek, Hamvas Béla pedig évekig Budapesten kívül végzett kétkézi munkát.
- 2 Kiss József levelei megtalálhatóak az OSZK Kézirattárában, Hamvas Béla zárolt hagyatékában (Fond 110). A levelek dátumai:

1951. I. 9., II. 2., II. 10., III. 23., IV. 1., V. 24., VIII. 15., X. 13., X. 23., 1952. II. 26., X. 6., 1953. I. 24–25., III. 4., V. 8., VI. 4., VII. 30., VIII. 6. A dosszié végén egy cédula szerint „1956-ban állítólag Japánba utazott”.

- 3 Kiss József ekkor főleg Rilke, Hölderlin verseinek fordításán dolgozott, illetve ekkortájt kezdte meg az *Upanisádok* fordításaihoz való előtanulmányait, amire többször Hamvasról és feleségéről, Kemény Katalintól kért szakirodalmat. A tanulmány megírásáig nem került elő Kiss József Weöresnek címzett levele, ám ebben az is közrejátszott, hogy a vidéken tartózkodó Hamvasval ellentétben Weöres Budapesten lakott, így személyesen is el lehetett őt érni.

- 4 Kelt: Csöngé, 1946. okt. 14., Közreadva: *Weöres Sándor: Összegyűjtött levelek II.* p. 545–547 (344. sz.). – A kötet megjelenésekor a levél Várkonyi Éva (Várkonyi Nándor leánya) tulajdonában volt.

Köszönetnyilvánítás: Akik e tanulmány megírásához szükséges adatok összegyűjtésében segítségemre voltak: Csukás István, Dúl Antal, Gilányi Magdolna, Klaniczay Júlia, László András, Mezővári László, Somlai György, Szilágyi Vilmos, Tóth Gyula, Tóth Gábor, Uherkovich László.

betiltott művészeti folyóirat egyik szerkesztőjeként a folyóiratot jegyző Várkonyinak: „Pesten az absztrakt festők társaságában megismertem egy csomó író, akik újító hajlamúak, de túl szándékoltan és kielézetten azok. Kiss Pál esztétikus, Mezei Árpád esztétikus, Pán Imre költő, Sirató Károly költő, stb. Hamvas ismeri valamennyit; esetleg közülük is egyiket-másikat érdemes volna szerepeltetni.” E tanulmány megírásakor csupán ennyi írásos bizonyíték állt rendelkezésemre Weöres Sándor és Tamkó Sirató Károly kapcsolatáról. Dúl Antal, a Hamvas-hagyaték jogutódja, valamint Tóth Gábor, Tamkó művész-tanítványa viszont velük készített interjúim során megerősítettek abban, hogy Tamkó és Weöres Sándor később is tartották egymással a kapcsolatot.

Az itt elsőként közreadott kézirat, Tamkó Sirató Károly: *Táncoló hangcsoportok*, Szilágyi Vilmos szexuálpszichológustól származik, aki egy ideig hétvégi telekszomszédja⁵ volt Tamkónak, a költő jógázni járt a telekre. Ő Tamkó Siratót elsősorban jógaszakembernek tartotta, noha jól ismerte a verseit, mivel akkor ő maga is foglalkozott versírással. E kézirat egy paksamétában volt benne, amit Tamkó Siratótól kapott. Mivel Szilágyi Tamkó Siratót nem igazán tartotta jó költőnek, ezt a verset kifejezetten egy rosszmájú, gúnyos kirohanásnak tekintette az általa igen nagyra becsült Weöres Sándor ellen. Miután a hatvanas évek közepén Tamkó Sirató eladta a telkét, a kapcsolatuk megszakadt.

Tamkó Sirató Károly hagyatékának a sorsa több mint siralmas, ezért e vers elemzése előtt egy hosszúságos nyomozás volt szükséges.

1946-ban Tamkó Sirató a művészeti és életmódbeli fordulópontja előtt volt, rendkívül rossz egészségi állapotban és fennhéjázó keserűséggel teli lelkiállapotban. Egyrészt a kortársai szóbeli visszaemlékezéséből, másrészt pedig az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában található jelentésekből⁶ tudható, hogy ő magát a magyar avantgárd legtöbbet elért alakjának tartotta. Tamkó Sirató párizsi avantgárd munkásságának a tetőpontján, 1936-ban betegedett meg annyira, hogy vissza kellett költöznie Magyar-

országra kezelgetnie bajait. 1948-ig a betegségei egyre jobban elhatalmasodtak, emiatt rendes munkát sem tudott vállalni, a magyar művészeti életben pedig tökéletes érdektelenség fogadta. Mindezek miatt 1948-ban, amikor öngyilkosságot akart volna megkísérelni, az utolsó pillanatban találkozott a Yesudian-féle hatha-jóga és pránajama gyakorlatokkal, amik megmentették az életét. Ettől kezdve, noha a jóga a Lukács-féle kultúrpolitika egyik fő ellensége volt,⁷ a titokban működő jógás körök egyik vezéralakja lett,⁸ valamint a Hamvas-féle szanszkrit irodalom iránt érdeklődő körökkel is kapcsolatba került. Nem bizonyítható, csupán feltételezhető, hogy a Hamvas baráti körének oszlopos tagjaként számon tartott Pető András⁹ is folytatott keleti témájú diskurzust Weöressel és Tamkóval. Tamkó Sirató egy későbbi versében meg is emlékezik Pető Andrásról, az ő életpályáját a sajátjával összehasonlítva:

Pető András kiharcolt magának / vad erővel / egy Intézetet /

Tamkó Sirató Károly: *Holtponton*
(„Életrajzi adatok” ciklus. 1972. IX. 14.)

Tamkót tehát más dolgok kötötték a keleti filozófiákhoz, mint a filozófiai és morális kérdésekben keleti–nyugati közös nevezőt kereső Hamvas és a keleti eszméket magyarul megszólaltató Weörest. A jóga neki túlélést és megélhetést is jelentett, és lényegében az irodalomtól függetlenül végezte, pontosabban az ötvenes és hatvanas évek Magyarország nem az a hely volt, ahol a világ számos pontjához hasonlóan a keleti–nyugati szellemiség szintézisének fáradozó (esetenként avantgárd múltú) művészek saját elképzeléseik szerinti művészeti és életmódiskolákat hozhattak volna létre. A három művész közül Tamkó Sirató állt ehhez legközelebb, ő elsősorban a vizuális művészekkel közösen próbált meg egy meditációs technikákra és jógikus életmódra épülő művészeti közeget megszervezni – részben a zátonyra futott dimenzionista mozgalma folytatásaként –, ám ezeket a próbálkozásait az állambiz-

5 A XII. kerületi Csorna utcában.

6 Lásd: *Juhász Lajos* fedőnevű ügynök: ÁBTL M-18821/5. számú jelentésének a 308. lapját (1960. április 24-re vonatkozó)

7 Lásd: Lukács György (1948): *Mire jó a kétségbeesés?* (megjelent: *Magyar kultúráért*, Szikra kiadás, Budapest)

8 A téma további kutatásokat igényel. Elsősorban Tamkó kapcsolata a Veres Péter szárnyai alatt tevékenykedő rózsakeresztes és nemzeti parasztpártos körökkel, ezen belül pedig Kordás Ferenc íróval és

Balogh Barna USA-követségi dolgozóval, akin keresztül a Svájcba emigrált Yesudian tartotta a kapcsolatot az itthoni jógásokkal.

9 Dúl Antal közlése szerint Hamvas Pető Andrásról mintázta a *Karneval* című regénye „ordító” Absalom doktorját. A Pető Intézet könyvtárában található Pető-hagyatékban több tucat akkoriban kurrens indológiai szakkönyv található, elsősorban fordítások, kommentárok és vallástörténeti munkák.

Új így írtok ti!

Weöreös Sanyiga:

Táncoló hangcsoportok

Punalua, venyige, talyiga:
panyiga, panyiga, panyiga.

Kotta és kudora
csotta és csutora,
pika, muka
kodálatos ü, kodálatos ü.

Martits, jullulla, rarisovszki
- korszellem, rajtam nem fogsz ki.

Ovái, láí fái

Oszián deszkái.

Klittpipa, klattpipa

Klipolyi klapipa.

Mukufoki kupulejban Viki fujja

janegol a balanga hátujja

Oh Kuna há, liba pé, Puna hé

ez az igazi nagy balhé.

Memne, manna, iaájja:

az egész világ kiabájja

népi-néger-urbán hágcsón

kuszok a Baumgarten egekbe

Néktek pedig

Kej Rubu

-- lofu lofu a csebbetekbe.

1946.

Sircsy

tonsági erők rendre csírájukban elfojtották.¹⁰ Tamkó Sirató a hatvanas évek elején főleg Bolmányi Ferenc és Járitz Józsa festőművészekkel folytatott jógás-képzőművészeti diskurzust, amiről nagyon kevés dokumentum maradt fent. Nem sokkal később a fiatal Molnár Sándor festőművész és szobrász, Hamvas Béla tanítványaként dolgozott ki 1966-ra egy „festőjoga” módszert,¹¹ amiről Hamvas halála miatt nem sikerült megírniuk a mesterrel együtt tervezett tanulmányt. A festőjoga viszont Molnár Sándor művészetének és művészetpedagógiájának az alapja lett. Noha néhány mai interpretáció megpróbálja összemenni Hamvas Béla köreit a szintén akkor működő, pártállami ellenőrzésű Buddhista Misszióval,¹² a valóságban e két kör két pólust testített meg,¹³ még ha a körök tagjai között volt is átfedés. Az átfedés oka részben abban keresendő, hogy a századelőtől a negyvenes évek végéig működő Teozófiai Társaság könyvtára volt a legnagyobb elérhető közkönyvtár a keleti érdeklődésű emberek számára, és e könyvtár nagy része a társaság erőszakos feloszlata¹⁴ után az 1952-ben induló Buddhista Misszióba vándorolt.¹⁵

E hosszúra nyúló történeti bevezető azért szükséges a most közreadott Tamkó-vershez, mert noha manapság sokan foglalkoznak visszamenőlegesen mind Weöressel, mind Tamkó Siratóval, mind pedig Hamvassal, mégis rengeteg tanulmány inkább egy új koncepciót, vagy a tanulmányíró saját elképzeléseit próbálja keresztülhúzni e három művész életén és munkásságán. Mindezzel nem lenne baj, ha a rengeteg másodlagos szöveggel arányosan zajlana a Hamvas–Tamkó–Weöres-hagyaték feldolgozása, közreadása és a művészek szociális hálójának objektív feltárása. Ez különösen azért lenne fontos, mert a hall-

gatásra és remeteségre ítélt művészek alkotásainak csak töredéke jutott el a hivatalos könyvkiadáson keresztül a közönséghez. A maradék vagy máshova szublimált (ismerőseik, barátaik, fiatal követőik munkásságára volt termékenyítő hatással), vagy pedig szomorú módon *elveszett*.

Végül pedig következzen a vers és hozzá néhány megjegyzés. A vers mindenképpen paródia, az viszont kétséges, hogy valóban rossz szándékú kirohanás, mint aminek Szilágyi Vilmos tartotta. Kétségtelen, hogy Tamkó Sirató a negyvenes években harapós kedvű költő volt, ez mind a naplójából, mind az akkor született leveleiből¹⁶ és még a fent idézett Weöreslevélből is kiderül. Attól, hogy később a költői nyelvük az úgynevezett gyermekversekben lett összeboronálva, még korántsem biztos, hogy Tamkó Sirató ekkor osztozott Weöres és Hamvas az avantgárdot az ösköltéssel összehozó megközelítésében.¹⁷ Mint ahogy a fentiekből kiderült, a háttérben Hamvas Béla és körei voltak azok, akiknél az avantgárd, az ösköltészet és a spiritualitás együtt létezett,¹⁸ mind az oda járó művészek személyében, mind pedig a fejekben és a művekben megvalósuló művészeti koncepciókban. A *Táncoló hangcsoportok* című vers egyértelműen a halandzsanyelven való megszólalást veszi célba, alapvetően Weöres *Táncdal* és *Hangcsoportok* verseire építve, valamint elhangzik a *Liba pé[k]* neve is. A vers első szava viszont Palasovszky Ödöntől származik, akit Tamkó élete végéig a legnagyobb magyar avantgárdnak tartott.¹⁹ A vers második szakaszában valóban több, lekicsinylőnek érezhető tartalom van, a „Baumgarten-egek” viszont körülbelül tíz évre utal vissza, amikor 1935-ben és ’36-ban Weöres Baumgarten-jutalmat és díjat kapott – ekkor viszont Tamkó még Párizsban volt.

10 E témáról bővebb információk megtalálhatóak az Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltárában: M-18821/5-6-7. „Juhász Lajos” fn. ügynök – 1960. IX. 13., 1961. X. 12., 1962. I. 3-i jelentései (a jelentés és a nyilvántartásba vétel dátuma eltérő lehet!) M-21502-dosszié – „Erős Iván” fn. ügynök 1960. V. 20. és VIII. 16. közti jelentései

11 Molnár Sándor (1994): *Festőjoga*. In: *Új Művészet*, 1994/6. pp. 12-14, 72–73

Passuth Krisztina (1994): *Tumo, képen-rajzban* – Molnár Sándor kiállítása. In: *Új Művészet*. 1994/6. pp. 10–11.

12 Például: Siposs Zoltán: *A buddhizmus Magyarországon*. Népszabadság 2002. november 7. [http://nol.hu/archivum/archiv-85527] – letöltés: 2013. 03. 14.

13 Hamvas Béla és Hetényi Ernő, a Buddhista Misszió vezetője találkozásáról lásd: Szamosközi Krisztina (2010): *A Buddhista Misszió történetéhez* (szakdolgozat). A Tan Kapuja Buddhista Főiskola, p. 16 és p. 76.

14 Lásd: 1907–2007. *100 éves a Magyar Teozófiai Társulat* (Centenáriumi kiadvány). pp. 27–29. Elektronikus kiadás az MTT honlapján (www.teozofia.hu/Cent/CENTENARIUM.pdf – letöltés: 2013. 03. 14.)

15 Lásd: Szamosközi (2010) pp. 92–93. [interjú Pressing Lajossal]

16 Például: Tamkó levele Nemes Györgynek 1947 I. 11-én (PIM Kézirattár, V. 5353/260)

17 Lásd: Hamvas Béla – Kemény Katalin: *Forradalom a művészetben*, Misztótfalusi kiadó, 1947.

18 Bori Imre (1970): *Hamvas Béla*. In: *Hid*. pp. 573–574

19 „Palasovszky Ödön!

*Kassák után ő volt a második, aki merni önmagamhoz segített. A Punalua! A Karmazsin! Csúcsá nőttek előttem. Magyar Cocteau lehetett volna, de ezt még ma is kevesen sejtik.” Tamkó Sirató Károly: *Emlékfutam* (ÖNÉLETRAJZ-CIKLUS 3.)*